

La quadra i terme de Santgrà (Pinós): notícies històriques sobre la seva senyoria (1031-1516)*

ANDREU GALERA PEDROSA

Amb el següent treball volem estudiar l'antiga quadra de Santgrà, a l'actualitat integrada dins l'ampli terme municipal de Pinós. L'origen i formació d'aquesta unitat territorial s'ha de situar entre els segles X i XII amb l'anomenada per la documentació d'aquest període com la torre Vescomtal, per ser revestida ben aviat de caràcter jurisdiccional propi a manera de districte intersticial situat entre els termenats veïns de Matamargó, Ardèvol, Riner i Cardona. La documentació aportada aquí ens permetrà resseguir més enllà de la seva gènesi i formació, els titulars de la seva senyoria als segles XIII-XVI, així com els drets i la fiscalitat exercida sobre el territori i els vassalls adscrits a la seva potestat.

La torre Vescomtal

Com ja hem avançat, els orígens de la quadra i terme de Santgrà s'han de situar entre la segona meitat del segle X i la primera del següent, quan la progressiva implantació de la senyoria dels vescomtes d'Osona en el castell de Cardona i els seus confins per delegació del poder comtal. L'arrelament de la dinastia osonenca en aquestes terres i la seva consolidació va anar parella amb l'adquisició de grans propietats de terres, que després havien de ser transferides als homes de la seva confiança que formaven part de l'host o mainada vescomtal. La documentació d'aquest període els esmenta com els *militēs castri Cardone* pels lligams feudovassallàtics que els vinculaven amb la defensa del castell de Cardona i el seu terme. Ells van ser els promotors de les torres de guaita aixecades en els lots de terres rebudes pel senyor sota la voluntat de

* Aquest treball s'inscriu en el projecte de recerca "Barcelona en el contexto del gòtico meridional: arquitectura y ornamentación" (PGC2018-094365-B-100) i s'ha realitzat en el marc del Grup de Recerca Consolidat IRCUM-Magna Ars (UB).

garantir el control visual del territori i, conseqüentment, la seva defensa.

La primera referència que tenim d'aquesta torre és de l'any 1031, arran la venda efectuada per Langobard d'una porció de terres situada en els confins de Cardona, en el lloc dit la torre Vescomtal (*in fines de Cardona, in locum que dicunt ipsa turre vicescomitale*).¹ El topònim de referència sembla indicar que ens trobem davant un element defensiu sota el control de la mateixa nissaga vescomtal, dada aquesta que és confirmada a les referències posteriors. Així, l'any 1064, els vescomtes Ramon Folc I i Ermessenda cedien a favor Ramon Gerbert l'església de Sant Guerau amb els seus termes i alous, situats al terme de Cardona, al lloc anomenat *avire Vicecomitale*.² Les confrontacions esmentades són inequívokes en dir que el seu terme limitava a l'E amb Fornells, al S amb Matamargó i amb la serra de Pinós, a l'O amb el castell d'Ardèvol, i al N amb el castell de Riner. A canvi, els vescomtes rebrien 6 unces d'or i el recapte anual segons el satisfien els seus predecessors. Així mateix, Ramon Gerbert hauria de pagar la tasca a l'església de Sant Guerau.³

Una dècada després, a l'any 1077, tenim l'acta de l'adveració sacramental del testament del difunt Arnau, feta a l'església i altar de Sant Guerau. El finat havia de ser un propietari adscrit a la milícia atès que entre els seus béns apareix com a titular d'un cavall, una euga i altres animals, a més d'una cota de malla, llança, escut i espasa.⁴ Les darreres voluntats manifestades pels seus marmessors, que eren el seu germà Bernat Sunyer i Ramon Ricolf, incloïen la donació a favor de la dita església de Sant Guerau de l'alou que el difunt posseïa a la torre Vescomtal sota la condició que havia de ser tingut pel seu germà Bernat, que a

canvi pagaria la tasca anyal. I tant sols tres anys després, tenim la donació feta en el 1079 pels cònjuges Dalmau i Alisava a favor de l'església Santa Maria de Solsona del mas que fou del difunt Guifré Mascaró, en el lloc de Mardons, dins el terme d'Ardèvol. Les confrontacions donades en el document són les d'aquest darrer termenat per dir-nos que a l'E ho feia amb la domus de Santa Maria de Su i amb la torre dita Vescomtal (*in domum Sancte Marie de Suuo sive ad ipsa torre que dicunt Vicecomitale*), al S amb el castell d'Ardèvol i amb el torrent que discorria davant el mateix castell, a l'O amb la casa de Sant Just i amb el terme de Llobera, i al N amb la torre dita d'Enec (Torredenagó) i el coll d'Empelt.⁵

Totes tres referències palesen la consolidació de la torre Vescomtal com un element de referència en el territori i paisatge d'època alt medieval d'aquesta contrada. Així a la descripció del termenat del castell de Matamargó feta a la segona meitat del segle XI a instàncies del seu senyor, Umbert Odó, en una falsificació datada de l'any 998, apareix esmentada la «*via carale qui vadit ad turre Vicecomitale et exit ad collo de Cog*».⁶ I en el breu apostòlic atorgat l'any 1154 per Anastasi IV a favor de l'església canònica de Sant Vicenç del castell de Cardona amb la confirmació del seu patrimoni dotal, s'incloïen les donacions rebudes a Bergús, Fornells i a la Torre Vescomtal (*in turre Vicecomitali*)⁷

Com ja hem apuntat, tot indica que el domini d'aquesta torre corresponia als vescomtes d'Osona-Cardona, que l'haurien aixecada sobre alguns dels diversos lots de terra comprats a la dècada del 980 per la vescomtessa Ermetruït i els seus dos fills entre Cardona, Matamargó i Ardèvol.⁸ Després, els vescomtes

1 Rodríguez Bernal, Francesc, *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal de Cardona (965-1230)*, Barcelona, Fundació Noguera (col. Diplomataris, 71), 2016, p. 580-583, doc. 83.

2 El document original d'aquesta donació, conservat en el seu dia a l'Arxiu Capitular de la canònica de Sant Vicenç del castell de Cardona amb el número 1.513, resta desaparegut i només conserven una còpia moderna inclosa pel pare Jaume Pasqual al volum IV de la seva magna obra *Sacrae antiquitatis cataloniae monumenta*. Si donem per bona la transcripció feta d'aquest topònim, la designació *avire* podria derivar d'auvirar o ovirar/obirar, contracció del mot albirar (veure de lluny), que en aquest cas podríem empra-se com a equivalent a la funció d'aguaitar/guaitar d'aquesta torre.

3 Galera i Pedrosa, Andreu, *Diplomatari de la vila de Cardona (anys 966-1276)*, Barcelona, Fundació Noguera (Col. Diplomataris, 15), 1998, p. 118-119, doc. 47.

4 Rodríguez Bernal, Francesc, *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal*, op. cit., p. 389-390, doc. 249.

5 Bach, Antoni, «Els documents del segle XI, de l'Arxiu Capitular de Solsona», Urgellia, XIII, Seu d'Urgell, Societat Cultural Urgel·litana, 1996-1997, p. 104-105, doc. 232.

6 Rodríguez Bernal, Francesc, *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal*, op. cit., p. 110-112, doc. 24.

7 Galera i Pedrosa, Andreu, *Diplomatari de la vila de Cardona*, op. cit., p. 267-271, doc. 191.

8 Rodríguez Bernal, Francesc, *Col·lecció diplomàtica de l'Archivo Ducal*, op. cit., p. 86-88, 96-97 i 104-105, doc. 8, 9, 10, 16 i 19.

cediren la seva tinença a mans d'alguns dels *fideles* vinculats a la defensa d'aquests tres castells, que a mitjan segle XII havia de ser la persona de Guillem Ramon, home de la confiança del vescomte Ramon Folc II i titular d'un feu adscrit al castell de Matamargó tingut per Randolf de Miralles. A l'adveració sacramental del seu testament feta l'any 1147, el finat beneficiava a la seva esposa València amb la possessió vitalícia de la torre Vescomtal amb totes les seves pertinences (*et turrem Vicecomitale cum omnibus sibi pertinentiis*) i de la seva altra torre situada a prop de Matamargó amb totes les seves cases, alous, vinyes, arbres i tot el que li pertocava a aquesta torre. Un cop morta, la torre Vescomtal havia de passar a mans del seu fill Ramon, mentre que la torre de Matamargó havia de ser compartida per Ramon amb el seu germà Pere.⁹ Tot plegat aquesta darrera referència confirma que a mitjan segle XII la torre ja hauria estat lliurada pels vescomtes a mans dels feudataris que formaven part de la seva mainada. I que amb ella s'havia cedit també la jurisdicció civil sobre les seves cases i torres amb els homes i dones que les habitaven.

La raó de ser d'aquesta torre s'explica pel fet de controlar el camí ral que menava des de Cardona a la serra de Pinós per després continuar vers Calaf i Castellfolit de Riubregós. Aquesta via prenia direcció des del pla de Bergús vers Duàrria i Fornells (*in loco dicto a Duàrria, satis prope caminum per quod itur de dicta vila Cardone ad locum de Castellfolit*), on es bifurcava de l'altra vial que menava a Matamargó, per tot seguit creuar la riera que davalla des de Su i iniciar la pujada pel clot de la rasa de Santgrà en direcció a Ardèvol i Pinós, en un trajecte de 3-4 hores de durada a peu.¹⁰

Un temple sota l'advocació de Sant Guerau (Santgrà)

La documentació estudiada fins aquí permet referenciar una església sota l'advocació de Sant Guerau, l'existència de la qual ha de ser parella a la torre. A semblança d'aquesta, la concessió feta l'any 1064 mostra com els vescomtes d'Osona-Cardona exercien el patronatge laic sobre la mateixa, que la consideraven com un bé propi. L'esment més antic correspon

Vista del pla de Bergús i la vall de Coma (Cardona) des de flanc sud del clot de Santgrà i la serra de Torrededà. L'ampli domini visual que es gaudeix des d'aquí sobre la contrada explica la raó de ser la torre Vescomtal (Fot. A. Pancorbo, 2021)

a l'adveració sacramental del testament de Retrudis, feta l'any 1027, segons la qual la testadora llegava un mancus a l'església de Sant Guerau. Com que també havia disposat d'altres llegats a totes les esglésies del terme del castell d'Ardèvol, això ha fet suposar que ha de correspondre amb Santgrà i que faria les funcions de capella rural o sufragània de la parroquial de Santa Maria d'Ardèvol.¹¹ Les dades que veurem tot seguit ens permet afirmar, però, que des dels seus orígens aquesta església va fer les funcions de parroquial de les set cases del seu termenat, per passar després a ser sufragània de la parròquia de Matamargó.

L'actual fesomia del temple correspon a una reforma moderna feta a l'entorn del 1799 segons costa a la dovella central de la portada d'accés, sense que en aparença es conservi cap vestigi d'època medieval. Situada entre la casa homònima de Santgrà i la de Cuca, totes tres edificacions conformen el nucli d'hàbitat principal de l'antiga quadra, el termenat de la qual integrava també els masos del Soler, Piulats, Bartomeu, Espióla i Vall fins a sumar un total de set cases.

A partir del segle XIII la documentació deixa de referir-se a la torre Vescomtal per adoptar l'advocació de l'església i la variant Santgrà com a topònim de referència per aquesta quadra. Val a dir que la recerca de les despulles d'aquesta torre ha estat infructuosa sense haver pogut localitzar cap estructura que permeti una

⁹ Ídem, p. 580-583, doc. 378.

¹⁰ Torras, César August, *Pirineu Català. Guia itinerari*, vol. VIII (Comarca del Cardener), Barcelona, Hostench, 1922, p. 122-125, itinerari nº 20.

¹¹ Camps i Tomàs, Joan, "Sant Grau (o Sant Gra)", *Catalunya Romànica*, XIII (El Solsonès - La Vall d'Aran), Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana, 1987, p. 61.

identificació fefaent en el termenat de Santgrà comprès entre Fornells, Carbasses, Puigventós i Torrededí, ¹² la qual cosa no ens fa descartar un procés de substitució en el temps per les dues cases més properes a l'església, això és, Cuca i l'homònima de Santgrà.

Els Soler, senyors de la quadra de Santgrà

A la dècada de 1270 trobem que la senyoria civil de Santgrà ja havia esdevingut a mans dels germans Berenguer i Pere de Soler. ¹³ L'excepció era la casa i terres d'en Cuca, el domini alodial de les quals corresponia a la canònica de Sant Vicenç del castell de Cardona. Els capbreus dels segles XIV-XVIII ens diuen que en Cuca era home propi del canonge sagristà amb plena jurisdicció civil i l'obligació de pagar un cens anual de 2 gallines i 2 fogasses de pa de 2 lliures, a més de 2 sous barcelonesos (s.b.) per una rovira i la tasca per unes terres properes a la casa. ¹⁴ Igualment, la casa i mas de Santgrà restava obligat a pagar 2 punyeres de civada. ¹⁵

Berenguer i Pere de Soler residien a Cardona i eren consanguinis de l'altra branca familiar encapçalada per Arnau de Soler (1249/†a.1295) que regentava el monopoli de les carnisseries de la vila pels seus senyors, el vescomtes de Cardona. ¹⁶ Tots dos germans havien de ser protagonistes a partir de 1250 d'una notable pro-

jecció patrimonial en el triangle conformat per Bergús, Matamargó i Santgrà. De gran interès és observar com Berenguer va gaudir de la confiança de la canònica de Santa Maria de Solsona i del seu preposit, Ponç de Vilaró (1265-†1306), una germana del qual restava casada amb Arnau. Només aquests lligams familiars ens permeten entendre l'administració encomanada al seu favor del patrimoni que l'església de Solsona havia aconseguit reunir a la parròquia de Bergús i redós. ¹⁷ Els registres que els canonges de Santa Maria van anotar a la segona meitat del segle XIII a manera de capbreu per ressenyar el conjunt de terres i rendes administrades aleshores per Berenguer (*Azo és capbreu de lo que en Berenguer Soler té per Santa Maria de Solsona a Cardona*) ens permeten evaluar el seu abast en l'àrea de confluència entre el pla de Bergús i el terme de Matamargó, amb els masos de les Torres, la Rabassola i Torrededí com a referents. ¹⁸

Berenguer havia d'ampliar encara més el seu patrimoni en beneficiar-se de les darreres voluntats de Bernat de Sala (1248-†1276), l'escrivà del vescomte Ramon Folc V. En el seu testament del 15 de juliol de 1275, Bernat designava a Arnau i Berenguer de Soler com a marmessors seus, juntament amb el seu nebot en grau segon, Pere de Sala. ¹⁹ A la vegada que llegava a favor de Berenguer la quarta part dels

12 L'any 1980, l'equip de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona integrat per Albert López, Jordi Rovira i Enric Santmartí situava les restes d'una torre al peu del camí de Su a Ardèvol, a la propietat de Casacremada, arran les prospeccions arqueològiques dutes a terme aleshores en aquest sector (López, Alberto - Rovira, Joan - Santmartí, Enric, "Resultats d'una prospecció arqueològica a la vall de l'Aigua d'Ora", *Butlletí informatiu de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona*, 35, Barcelona, 1981, p. 110-114). Tanmateix, hem de dir que, ni les coordenades aportades ni les entrevistes fetes amb els respectius propietaris Casacremada i el termenat de Santgrà, han aportat res que confirmi la seva existència.

13 El 20 de gener de 1278, Bernat del Soler reconeixia ser home propi i natural a favor d'ambdós, amb obligació de tots els seus béns i de pagar un cens anual de mitja lliura de carn per Nadal: «*Berengarius de Soler de Sancti Gerard confiteor et recognosco cum omnibus bonis michi esse ominem proprium et naturalem vobis Berengario de Soler et Petrus, frater eius, et nullum alium dominum eligam nec homine nisi vos et vestros, et in signum veri domini faciam vobis annuatim in festo nathalis mediam libram carne et cetera. Et promittimus te et tuo et omnia bona tua defendere et mantenere tanquam res meas et bonis meis*». Arxiu Comarcal del Berguedà (ACB), C.17.1.4.1, s.f.

14 Arxiu Parroquial de Sant Miquel i Sant Vicenç de Cardona (APSMV), Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.150, 1.156, 1.1158 i 1.159.

15 El 2 de desembre de 1252, Berengària de Santgrà es va vendre pel preu de 12 s.b. a Ramon Cuca tot el que posseïa per la sagristia de Sant Vicenç al lloc de Santgrà, pagant per això un cens anual d'1 gallina, 1 fogassa i 1 punyera de civada. Galera i Pedrosa, Andreu, *Diplomatari de la vila de Cardona*, op. cit., p. 526, doc. 433.

16 Bach Riu, Antoni, *Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona* (1101-1200), II vol, Barcelona, Fundació Noguera (col. *Diplomatari*, 26), 2002, p. 150-151, 183-184, 505-507 i 522-523, docs. 96, 126, 410 i 426.

17 Galera i Pedrosa, Andreu, *Territori, senyoriu i jurisdicció a la Catalunya Central: la batllia de Cardona (Ducat de Cardona) i la baronia de Santa Maria d'Aguilar (ss. XI-XVI)*, tesi de doctorat, Universitat de Barcelona, 2002, inèdita, p. 269-353.

18 Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), Cartulari de Santa Maria, vol. I, fol. CVIII. Aquest capbreu forma part d'un total de set documents que van ser afegits al segle XIII en el primer volum del cartulari de Santa Maria, la redacció del qual és de finals del segle XII.

19 Aquesta marmessoria i les disposicions pel que fa a l'heretatge universal -Arnau era nomenat l'hereu successiu de Bernat, donat el cas de la mort sense successió del seu hereu universal- ens porten a plantejar-nos els possibles lligams familiars entre uns i altres.

delmes que rebia sobre el mas de Torrescassana (Matamargó), mentre que Arnau rebia el mas d'Anglerill (Clariana de Cardener). Això, però, no era tot, ja que en la seva qualitat de marmessors, Arnau i Berenguer havien d'administrar l'almoïna instituïda per Bernat a l'església de Sant Vicenç amb 5 sesters d'ordi a rebre dels masos i delmes que tenia en el terme del castell de Matamargó i a les parròquies de Santgrà i Bergús.²⁰ Com podem constatar tot seguit, l'administració feta per Berenguer en representació de l'església de Solsona i la marmessoria de Bernat de Sala s'havia de convertir ben aviat en una possessió *de facto*.

La capellania de Santa Maria de Torrescassana (1304)

Berenguer va ordenar testament el 2 de gener de 1304. Volia ser enterrat a la capella de Santa Maria del seu mas de Torrescassana, en el terme de Matamargó, sota la indicació que, donat el cas de la mort dels seus fills i hereus, tots els seus béns revertissin a la fundació a la dita església d'una capellania o presbiterat sota

l'advocació de la Verge. Volia, així mateix, que per al seu regiment es designés a Berenguer de Prat (Desprat), prevere i nebot seu, amb obligació de residir a la seva església de manera continua. El patronat i dret de presentació d'aquesta capellania restaria a mans de la sagristia i la cambreria de la canònica de Sant Vicenç del castell de Cardona. Igualment, també instituïa dos aniversaris perpetus a celebrar el dilluns més proper a la festa de Tots Sants, un a l'església de Sant Vicenç i l'altra a la de Sant Miquel de la vila (i que havien de ser sufragats per l'obtentor del benefici fundat). I, en darrer terme, volia que el dijous abans de Pasqua es fes la caritat acostumada per a vestir 20 pobres amb draps de lli.²¹

Berenguer de Soler restava esposat amb Elisenda, la filla d'Arnau de Tresserra, segons capítols signats el 12 de març de 1275. La núvia havia aportat un dot de 4.000 s.b., amb àpoca signada el 28 de juliol de 1280.²² Del seu matrimoni ens consta el naixement de dos fills: Elisenda, maridada amb Bernat Fitor,²³ i

ELS BÉNS DE SANTA MARIA DE SOLSONA ADMINISTRATS PER BERENGUER DE SOLER (SEGLE XIII)	
Tinents	Censos
el mas de Pere de Torrededí	2 eïmines d'ordi, 2 eïmines de civada i 12 diners
el mas d'en Albaret de Torrededí	4 punyeres de forment, 4 punyeres d'ordi, 4 punyeres de civada i 4,5 sous
<i>lo mas de part de Valmanya</i>	2 punyeres de forment, 2 dues punyeres d'ordi, 2 punyeres de civada i 4 diners
na Castella, pel camp de Palà i per dues sorts de vinya a les Torres	el quart dels esplets
<i>idem</i> , per una sort de terra que Raimunda de Torres tenia al camp de Palà	1 lliura de cera
<i>idem</i> , per un tros de terra que comprà al seu marit	2 diners
<i>idem</i> , per una vinya	el quart
Raimunda de Torres	12 diners
Ramon Bertran	8 diners
en Salamó	6 diners
en Vilanova	2 lliures d'oli
Guillem Torra	mig quartà d'oli
el mas de la Rabassola	10 punyeres de forment, 10 punyeres d'ordi i 10 punyeres de civada
Bernat de Pinyana, per un mas	no paga cap cens

20 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.044.

21 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 158. Aquest document resta, dissortadament, desaparegut, raó per la qual hem fet servir registres parcials del mateix (Serra Vilaró, Joan, "L'església i parròquia de Sant Miquel de Cardona", *Història de Cardona*, llibre IV, Tarragona, 1962, p. 116-117).

22 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Pergamins, núm. 58. Ruiz Gómez, Vicenç, *Els pergamins documentals de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (1142-1500)*, Barcelona, Fundació Noguera (Col. Textos i Documents, 55), 2014, p. 124-125, doc. 58.

23 AHPB, Pergamins, núm. 74. Ídem, p. 133-134, doc. 73.

Ramon de Soler. Tot apunta que tos dos deurien morir abans de 1313, data a partir de la qual ja documenten Berenguer Desprat com a hereu del seu cosí i com a lloctinent dels hereus del seu difunt oncle Berenguer de Soler (la seva ànima i els pobres de Crist) en qualitat de capellà de Santa Maria.²⁴

De llavors ençà, Berenguer de Prat i els seus successors al capdavant de la capellania de Santa Maria van administrar l'heretatge de Berenguer de Soler que incloïa el mas i terres de Torrescasana, les rendes i drets administrats per Santa Maria de Solsona, els delmes i altres drets administrats per la marmessoria de Bernat de Sala i, com no, la meitat de la quadra i terme de Santgrà. En aquest sentit, és molt important entendre que la titularitat sobre aquest indret era un *pro indiviso* amb el seu germà Pere. I que per tant, els hereus d'aquest darrer havien de mantenir la seva altra meitat.

A les dècades i segles següents, les darreres voluntats del difunt Berenguer es van mantenir de manera escrupolosa, ja fos per al patronatge de la fundació a mans dels canonges sagristà i cambrer de Sant Vicenç, i el seu dret de presentació per cobrir les vacants de la capellania.²⁵ O pel que fa a l'administració del seu beneficiat i els pagaments dels aniversaris fundats a l'església de Sant Vicenç.²⁶

Sense oblidar-se de la defensa dels seus interessos pel que fa al seu domini terrer. Bona mostra la trobem

a l'estiu de 1342, quan amb data del 20 de juliol Berenguer de Prat, com a prevere i capellà de la capella de Santa Maria de Torrescasana, i hereu i successor dels béns del difunt Berenguer de Soler, senyor de Torrescasana, signava carta de procura a favor de Romeu de Prat, de Cardona. El seu procurador havia de denunciar la construcció d'un nou molí de cup en la riera de Duàrria que li perjudicava i sol·licitar la revocació de la concessió de sèquia.²⁷

Les dades aplegades a l'entorn d'aquesta capellania i els seus beneficiaris ens permeten veure com l'arrendaven a d'altres preveres per a que prestessin els serveis i oficis inherents a la fundació (cal recordar que aquesta obligava a fer residència continuada a la mateixa) per evitar incórrer en l'absentisme que comportava atendre les obligacions inherents als altres càrrecs que ostentaven.²⁸ També podem observar com nomenaven batlles per a l'administració dels seus drets.²⁹ I com arrendaven les seves rendes a tercers per terminis estipulats.³⁰ A més a més de la deguda cura dels llibres litúrgics propis de la capella i els documents relatius a la seva fundació i administració.³¹

La compravenda de 1370

Com ja hem dit, Pere de Soler i els seus retenien la meitat de la quadra de Santgrà. Sobre la seva família en sabem ben poc. Només que va ser pare d'un fill, Berenguer, a qui abans del 1309 ja li havia fet donació

24 AHPB, Pergamins, núm. 104. Ídem, p. 149-150, doc. 100.

25 Valgui com a testimoni la presentació feta amb data del 3 d'agost de 1441, pel cambrer Guillem Puig i el sagristà Romeu Olleres com a patrons del benefici de Santa Maria de Torrescasana, aleshores vacant per mort del darrer obtentor, el difunt Francesc Pau Olivó. El candidat era Lluís Olivó, beneficiat de la capella de Sant Antoni, fundada a l'església de Sant Miquel de Cardona. APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.274, fol. 21.

26 El 30 de setembre de 1497, l'abat i capítol de canonges signaven àpoca a favor de Joan Francesc Olivó, canonge de Lleida i beneficiat de Santa Maria de Torrescasana, pels 12 s.b. de l'aniversari celebrat a l'església canonical per l'ànima del venerable Berenguer de Soler. APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.278, fol. LXXXVIII (56) r.

27 Biblioteca de Catalunya (BC), Batllia de Cardona, Bat Car 63/1, s.f.

28 L'1 de juny de 1394, Joan Llobet, mercader de la ciutat de Barcelona, com a procurador de Francesc d'Aguilar, canonge de la Seu d'Urgell i beneficiat de la capella de Santa Maria de Torrescasana, del terme de Matamargó, amb carta de procura signada el 21 de maig d'aquest mateix any, a Barcelona, davant el notari Jaume Ballester, signava àpoca a favor de Ramon Paraís, teixidor, de la vila de Cardona, per l'import de 25 lliures barceloneses (l.b.) que corresponen a l'arrendament de les rendes que la capella de Santa Maria rebia a la quadra de Santgrà. ACB, C.17.1.4.1.

29 L'11 de gener de 1399, Berenguer de Mercer, prevere de la vila de Cardona, confessava i reconeixia a favor de Francesc d'Aguilar, canonge de la Seu d'Urgell i capellà de la capella de Santa Maria de Torrescasana, estar al corrent del pagament concertat per servir la dita capella. BC, Batllia de Cardona, Bat Car 10/5, s.f.

30 L'11 de gener de 1399, Guillem de Torra, de Matamargó, batlle dels homes de la capella de Torrescasana per Francesc d'Aguilar, canonge de la Seu d'Urgell i capellà de l'esmentada capella, confessava i reconeixia a favor de Berenguer de Mercer, prevere de la vila de Cardona, els pagaments corresponents a l'exercici de la seva batllia. BC, Batllia de Cardona, Bat Car 10/5, s.f.

31 El dissabte 15 d'octubre de 1412, Pere de Mas, procurador de Joan de Malagarriga, prevere de Cardona i beneficiat de Santa Maria de Torrescasana, signava rebut a favor de Ramon de les Guàrdies, oficial del bisbe, per un breviar segons l'ús del bisbat d'Urgell, un antifonari i d'altres llibres de la seva capellania, així com un sac amb documents i altres cartes relatives a la mateixa. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Notarials, Cardona, Ca-0140, s.f.

universal dels seus béns.³² La darrera notícia que tenim de Berenguer és del 2 de setembre de 1330, quan va triar sepultura per a ell i els seus successors en el fossar de Sant Vicenç del castell de Cardona.³³

Els drets de Berenguer sobre Santgrà havien de passar a les dues dècades següents a mans de Pere Sescomes (o de Comes), sense que sapiguem si va ser per raó de compravenda, heretatge o altre figura jurídica. Sobre la persona de Pere sabem que restava casat amb Berengària i que la seva vida va discórrer entre Cardona i la ciutat i vegueria de Lleida, on va arribar a senyorejar sobre els castells i llocs de Sunyer, Alfés, Alcanó i Tabac (circumstància que passa per entendre els seus lligams amb el seu oncle patern Arnau Sescomes, bisbe de Lleida (1327-1331) i arquebisbe de Tarragona (1334-1346)).³⁴ Del seu matrimoni consten dos fills: Romeu Sescomes, casat amb Blanca Mercer, pares d'un únic fill amb el mateix nom del seu avi; i Blanca, casada amb Ramon de Barriach, ciutadà de Lleida i senyor del castell d'Almenarilla.

La mort de Pere abans del 1350 i la posterior extinció sense descendència de la branca del seu fill Romeu, havien de fer que el seu heretatge passés a mans de la seva filla Blanca i els seus dos fills. Fruit del seu matrimoni amb Ramon de Barriach havien nascut una filla, Constança, maridada amb el cavaller Pere Ramon Sacosta, amb un dot de 30.000 sous jaquesos (s.j.). I un fill Joan Sescomes de Barriach, que va adoptar el cognom matern per davant del patern. Casat amb Agnès, la filla del Guillem de Carcassona, senyor del castell i vila d'Almenar, -que va aportar un dot de 60.660 s.j. al seu matrimoni, segons els capítols matrimonials signats el 26 de febrero de 1364-, va mantenir la seva condició de ciutadà de Lleida.³⁵

Com a hereu del seu avi Pere i del seu oncle Romeu, Joan havia de fer front a la devolució dels 9.000 s.b. que corresponien a una part dels 14.000 aportats en dot per Blanca Mercer, quan el seu casament amb Romeu.³⁶ En aquest sentit, l'heretatge rebut del seu difunt avi Pere tenia com a referents a Cardona el casal

Els capellans de Santa Maria de Torrecassa

1304-1348	Berenguer de Prat, prevere de Cardona
1349-1388	Guillem de Prat, prevere de Cardona
1394~1399	Francesc d'Aguilar, prevere de Cardona, canonge de la Seu
1405~1413	Joan Malagarriga, prevere de Cardona
? ~1441	Francesc Pau Olivó, prevere de Cardona
1441~ ?	Lluís Olivó, prevere de Cardona
1474~ ?	Joan Francesc Olivó, canonge de Lleida
? ~1530	Jaume Saragossa, prevere de Barcelona
1531~ ?	Joan Francesc Olivó, prevere de Tàrraga

La casa de Torrecasana amb la capella de Santa Maria vista des del castell de Matamargó (A. Galera, 2021)

32 AHPB, Pergamins, núm. 96. Ruiz Gómez, Vicenç, *Els pergamins documentals*, op. cit., p. 145, doc. 93.

33 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.270, fol. 21 v.

34 Serra Rotés, Rosa, "Arnau Sescomes: rellevància político-religiosa i mecenatge artístic a la Catalunya del s. XIV", *L'Erol*, 127 (2016), p. 15-25.

35 Arxiu Capitular de Lleida (ACL), LP-03502 i LP-05144.

36 Romeu Sescomes, fill de Pere i Berengària, i Blanca, filla de Guillem Mercer i Romia, tots ells de la vila de Cardona, havien signat capítols matrimonials el 27 de juny de 1332. La núvia aportava un dot 14.000 s.b., dos llits i dos parells de vestits, mentre que el nuvi feia un escreix de 7.000 s.b. APSMV, Fons Sant Miquel, núm. 22

que aquest posseïa en el Firal de la vila i, com no, la meitat de la quadra de Santgrà.³⁷ El 25 de maig de 1369, a Cervera, i a mans del notari Jaume Ferrer, Joan ja havia signat debitori a favor de Romia, la vídua del difunt Guillem Mercer, com a mare i hereva de la seva filla Blanca per aquest mateix import.³⁸ Vuit mesos després, el 18 de gener de 1370, l'esmentada Romia signava carta de procura a favor de Pere de Montreal, notari de Cervera, i d'altres sis homes de Cardona per a reclamar el deute.³⁹ És més que probable que Joan ja hagués decidit aleshores l'alienació dels seus drets sobre Santgrà com la millor manera per aconseguir els diners necessaris per la restitució del dot de Blanca. El 19 de gener de 1370, a Cardona i davant el notari Pere Sator, formalitzava la venda de la quadra de Santgrà, amb les cases i masos de Carbasses, Fornells, Pontarró, i el delme rebedor sobre el terme de Matamargó i Sant Joan de Bergús. El comprador era mossèn Romeu Grosset, prevere i jurisperit de Cardona, i el preu pactat era de 10.100 s.b.⁴⁰

Dos dies després, el 21 de gener, Joan signava carta de procura a favor de Francesc Cardona per a resoldre qualsevol tema relatiu a Santgrà. El 31 de gener, aquest formalitzava el lliurament de la quadra i dels masos de Carbasses, Fornells i Pontarró, a més del delme rebedor sobre el terme de Matamargó i

Sant Joan de Bergús, a favor de mossèn Grosset, que va procedir a la seva pressa de possessió amb tots els drets i rendes.⁴¹ En els dies següents, mossèn Grosset va pagar la vídua Mercer els 9.000 s.b. del preu pactat amb Joan.⁴² Un import al que calia sumar també els altres 2.200 s.b. pagats al vescomte de Cardona pel lluíisme i altres drets alodials que li competien sobre Santgrà.⁴³

El capbreu

D'aquesta manera, mossèn Grosset esdevenia senyor alodial de la meitat de Santgrà al costat del beneficiat de Santa Maria de Torrescassana, mossèn Prat, que era titular de l'altra meitat. Romeu era un més de la desena llarga d'eclesiàstics seculars que aleshores residien a Cardona. Comencem a tenir notícies seves a l'estiu de 1348, en plena pandèmia, quan el trobem al capdavant de l'escribania de la parròquia de Sant Miquel. Mig any després, el 4 de març de 1349, ja rebia de mans de l'abat de Sant Vicenç, Bonanat de Boix, l'administració de la capella de la Santa Trinitat, situada a la banda de tramuntana de la costa del castell, molt a prop de la vila (on ara se situa l'actual cementiri municipal). I en el decurs de la dècada de 1350 havia d'obtenir la capellania i benefici sota l'advocació de Sant Joan Evangelista,

37 En aquest sentit, ens consta que les rendes i altres drets percebuts a Cardona pels Sescomes havien estat arrendats l'any 1367 pel seu procurador, Francesc Cardona, a favor de Berenguer d'en Sala, de la mateixa vila de Cardona, per un import de 350 s.b. El 26 de gener de 1362, l'esmentat Francesc, com a procurador de Joan Sescomes, fill i hereu Ramon de Barriach, de la ciutat de Lleida, signava àpoca a favor d'Elisenda, vídua de Berenguer d'en Sala, de la mateixa vila de Cardona, per l'import dels 70 s.b. que corresponien al pagament de la darrera anualitat dels cinc anys de lloguer de l'heretat d'en Barriach. ACB 17.1.4.3, fol. 13 r i v.

38 El pagament d'aquest dot havia estat consignat per Guillem Mercer a manera de penyora sobre els masos que posseïa en el lloc de Sant Martí de Montdarn. Després, quan Guillem se'ls va vendre a Ramon Ribera, jurisperit de la vila de Berga, va pagar 10.000 s.b. del preu acordat a mans de Francesc Cardona com a procurador de Romeu Sescomes. El 18 de gener de 1370, Joan Sescomes confessava i reconeixia a favor de Francesc que, finalment, aquests diners havien estat lliurats per aquest darrer al seu avi Pere Sescomes, com a hereu del seu fill Romeu. BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/3, s.f.

39 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/3, s.f.

40 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/4, s.f.

41 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/3, s.f.

42 En una data anterior al 7 de febrer de 1370, Ramon de Vilalta, procurador general del vescomtat de Cardona, signava àpoca a favor de Romia, vídua de Guillem de Mercer, de la vila de Cardona, per l'import de 200 s.b. que li corresponien pagar dels 9.000 rebuts arran la composició, transacció i avinença pactada amb Joan Sescomes com a hereu universal del seu difunt avi Pere Sescomes per raó de la legítima i altres drets que li pertocaven a ella sobre els béns del seu avi per raó de Perico, fill de Romeu Sescomes i nét de l'esmentada Romia. BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/4, s.f.

43 El 8 de març de 1370, Guillem de Segalers, mercader, fill del difunt Francesc de Segalers, de Cardona, i la seva muller Elisenda, signaven debitori a favor de Berenguer d'Altarriba, batlle de l'Areny de la Sal pel vescomte Hug II, per l'import de 150 florins d'or d'Aragó, a pagar quan li fossin requerits, sense dilació. Aquest import corresponia als diners que Romeu Grosset, prevere, havia cedit en comanda a Guillem i que després havien estat cedits per mossèn Grosset a favor del batlle de la sal per a satisfer l'import que li pertocava pagar per raó d'haver comprat la meitat del lloc de Santgrà amb tots els seus drets. Aquest pagament s'havia de fer al batlle de la sal perquè, prèviament, aquests diners ja havien estat avançats al seu senyor, el vescomte Hug II, sobre les rendes de la sal (*de iure quod venit ad dictam sal*). BC, Batllia de Cardona, Bat Car 77/4, s.f.

fundada pel mercader Ramon de Graells a l'obra del nou temple parroquial que aleshores es bastia a Cardona. El més interessant, però, és que la seva condició de beneficiat de Sant Joan el feia senyor de la quadra i lloc de Turribalda (Turrialta), en el terme de Meià (Sant Mateu de Bages). Ben aviat, l'administració de totes dues capellanies amb les seves respectives dotacions, juntament amb la seva intervenció a l'escrivania parroquial, havien de possibilitar a mossèn Grosset acumular els guanys necessaris per a la posterior inversió en l'adquisició de terres i altres béns immobles. En començar la dècada de 1370, Romeu ja era propietari de quatre masos en el terme de Vallmanya, la Codina, Marvà, Casagineria i el Mas, la titularitat dels quals havia aconseguit a través de Guillem d'Aguilar, de Cardona. La compra feta al gener de 1375 de la quadra de Santgrà era la culminació d'aquest procés d'acumulació de béns. I el preu pagat una mostra de la disponibilitat pecuniària del nostre protagonista. Mossèn Grosset esdevenia així un gran terratinent, amo i senyor de terres i homes, on la barreja entre els béns i els interessos propis respecte de les dotacions de les seves dues capellanies se'ns fa difícil de destriar.

La compravenda formalitzada aleshores va suposar també que els caps de casa afectats pel canvi de titularitat fossin convocats a Cardona per a manifestar els censos, esplets, tasques, delmes, quèsties i altres drets i rendes que havien de satisfer als seus respectius senyors, Guillem de Prat i Romeu Grosset, meitat per meitat. Va ser el dia 20 de gener de 1375, i el lloc triat la casa que el difunt Pere Sescomes posseïa a la vila de Cardona, a la plaça de la Fira. Els congregats van ser Pere de Piulats i seu fill Bernat, Bernat Bartolomeu, Guillem Soler, Ramon de Santgrà, tots quatre de Santgrà, Pere del Pontarró i el seu gendre Pere, i Pere de Fornells, de Matamargó, i Esteve de Carabasses, de Riner. Les seves respectives declaracions van ser registrades pel notari Pere Sator i actuaren com a testimonis Guillem d'Aguilar, Ramon Martí, Francesc Cardona i Ramon de Vilalta, tots quatre de Cardona, i Pere Cercós, escuder de Joan Sescomes.⁴⁴ La informació aplegada aleshores va ser formalitzada

pel notari Sator a manera de capbreu o llibre de notes (*quodam capibrevio seu libro notularum*), una còpia del qual va ser lliurada als respectius senyors de la quadra, a més d'un tercer volum que es va conservar entre els llibres i manuals de l'escrivania parroquial (vegeu l'apèndix documental).

Les respectives declaracions fetes per tots vuit homes ens permeten conèixer les rendes, censos i altres drets que ambdós senyors percebien sobre les set cases de Santgrà (Cuca, Santgrà, Soler, Bartomeu, Piulats, Espiola i Vall), a més de Pontarró, Fornells i Carabasses, i els delmes a rebre sobre la parròquia de Bergús (la quarta part del delme de tots els esplets de les cases i masos de Baruls, la Roca, la Serra, Balius, Cimats, Gotsens, Vilalta i la Pobla) i Matamargó (el delme de la casa d'en Català de Torrededí i la quarta part dels delmes d'altres cases i porcions de terres diverses) (vegeu quadre adjunt). La seva diversitat fan possible evaluar els ingressos que la seva senyoria suposaven per a tots dos clergues i que, com tot seguit veure, havien de ser valorats anys després a l'entorn dels 500 s.b. anuals per a cadascun.

L'afany de mossèn Grosset per acumular terres i béns s'ha de relacionar, pot ser, amb la seva devoció per Sant Esteve i la fita de fundar una capellania sota la seva advocació. L'estiu de 1362, en ple rebrot de pesta, havia ordenat testament en trobar-se indisposat per malaltia. Era el 10 d'agost, i segons les darreres voluntats manifestades, volia ser enterrat en el fossar parroquial de Sant Miquel, sota la indicació de que les seves despulles havien de ser traslladades al carner de la capella de Sant Joan, de la que n'era beneficiat. Igualment, ordenava la fundació en aquesta capella d'un benefici sota l'advocació de Sant Joan Baptista amb una renda anual de 200 s.b.⁴⁵ El destí, però, va somriure a Romeu, que va aconseguir recuperar-se de la malaltia. Ben aviat, aquella primera devoció observada a les portes de la mort havia d'inclinar-se per la de Sant Esteve protomàrtir de Crist. L'any 1365, instituïa una capellania sota aquesta advocació en el nou temple parroquial i la dotava amb els masos que posseïa a Vallmanya (la seva dotàlia

44 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.409.

45 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 75/6, s.f.

havia ser motiu de dues ampliacions més en els anys 1385 i 1403).⁴⁶ Les pintures murals que decoraven la capella de mossèn Grosset encara es conserven avui dia entre la col·lecció d'art gòtic del Museu Diocesà de Solsona, amb diverses escenes de la vida del sant objecte de la seva devoció.⁴⁷ I són un altre testimoni de la puixança del nostre protagonista.

El plet amb Galceran Ros (1377-1399)

En els set anys següents que van fins el 1377, Romeu Grosset apareix a la documentació notarial com uns dels clergues seculars de Cardona amb més patrimoni, ja fos a títol privatiu o per les capellanies que administrava, que actuava com a veritable senyor de les cases i terres sota el seu domini i dels homes i dones que les habitaven i conreaven. El tall de les escriptures registrades a l'escrivania local entre els mesos de febrer i març de 1375 són prou evidents. El 13 de febrer, llogava pel termini de set anys a favor de Pere de Duàrria i Pere de Puig, del terme de Meià, el mas de Simon de la Turribalda, amb totes les seves terres sota la obligació de pagar el delme (sense la tasca i qualsevol altra despesa, però amb obligació de lliurar-la a la seva casa, en la vila de Cardona, a les seves costes), a més de l'octava part de les collites. L'1 de març, Guillem de Codina, del mas homònim del terme de Vallmanya, signava debitori a favor del seu senyor per l'import de 144 s.b. per raó de les 3 aimines de mixtura que li havia comprat. Aquest mateix dia, Bernat de Piulats, de la quadra de Santgrà, signava també debitori a favor seu per l'import de 9 lliures barceloneses (l.b.), que corresponien en part als censos dels blats que li devia i en part per raó de préstec. I, finalment, el 10 de març, Pere Bovet, home del mas de Vallmanya, signava debitori a favor seu per l'import de 220 s.b. que corresponien als endarreriments

dels censos dels blats que devia al seu senyor des de feia anys, això era, 2,5 mitgeres de forment, altres 2,5 d'ordi, 3,5 mitgeres i 11 punyeres d'avena. El seu home es comprometia a satisfer el deute en el termini de tres anys, sota l'obligació de fer-ho a la casa que el seu senyor tenia a Cardona.⁴⁸

Com podem constatar, més enllà d'oficiar misses, mossèn Grosset també gestionava rendes. L'any 1377, però, la plàcida existència del nostre protagonista es va veure alterada en ser invalidada la compravenda de Santgrà feta l'any 1370. Galceran Ros, ciutadà de Barcelona, reclamava els seus drets sobre aquest lloc en ser l'hereu universal dels seus oncles Berenguer Ros i Elisenda Sescomes. Començava així un veritable malson judicial que s'havia de perllongar en el temps per espai més de dues dècades fins el 1399, com tot seguit veurem.

Els Ros eren originaris de Cardona, on havien romàs dedicats al comerç i altres negocis diversos.⁴⁹ A la dècada del 1320, però, dos secundogènits, Berenguer i Jaume, decidiren establir-se a Barcelona com a mercaders, mentre que un tercer germà, l'Arnau, va restar a Cardona com a hereu universal del seu difunt pare, Ramon Ros. La fortuna havia de somriure els diversos negocis de tots tres germans, que en els anys següents apareixen com a titulars d'una de les societats comercials més importants existents aleshores en aquesta ciutat amb un capital social de 12.820 l.b. i una nombrosa plantilla d'agents comercials com ara Bonanat Llorenç, d'Ullastret, Jaume Marmany i Bernat Messeguer, de Barcelona, Bernat Gaidó, de Manresa, Romeu de Torà, de Cardona, i Berenguer de Junyent i Joan Picó, de Solsona.⁵⁰

La pandèmia de 1347-1348 havia de tenir efectes devastadors sobre tots tres germans i les seves famílies. Les successives morts de l'avi Berenguer, del seu pare

46 Galera i Pedrosa, Andreu, "L'església dels Prohoms", *L'església parroquial de Sant Miquel de Cardona. El gòtic al mig Cardener*, Manresa, 2003, p. 88-90 i 94.

47 Gudiol Ricart, José, *Ars Hispaniae*, vol IX, Madrid, Plus-Ultra, 1955, p. 22, 192; Sureda, Joan, *El gòtic català. Pintura*, vol. I, Barcelona, Ed. Juventud, 1977, p. 54-55 i 58, fig. 55, 57-58; Rubiralta i Garriga, Lluís, "Descoberta de pintures gòtiques a Cardona", *Regió 7*, edició del 28 de maig de 1981, p. 11; AA.VV., *Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. Romànic i Gòtic*, Patronat del Museu, Barcelona, 1989, p. 162-163; Orriols i Alsina, Anna, "La pintura gòtica a Sant Miquel de Cardona", *L'església parroquial de Sant Miquel de Cardona*, op. cit., p. 148-151.

48 BC, Batllia de Cardona, Bar Car 79/5, s.f.

49 Galera i Pedrosa, Andreu, "Els Ros de Garrigosa: entorn les relacions entre la oligarquia de la vila de Cardona i l'alta burgesia barcelonina (segles XII-XV)", *Acta/Mediaevalia*, 20-21 (1999-2000), p. 591-615.

50 Garcia i Sanz, Arcadi - Madurell i Marimon, Josep Maria, *Societats Mercantils a Barcelona*, vol. I i II, Barcelona, Fundació Noguera, 1986, p. 320 i 391, docs. 30, 33, 38, 39, 40, 41, 42, 43 i 48.

Pere, així com de tots els seus oncles, van fer que en començar la dècada de 1370 Galceran fos l'hereu i cap visible d'aquesta branca dels Ros. I és que Berenguer Ros, sènior havia testat a Barcelona, el 21 de desembre de 1347, per morir poc després. Volia que l'heretatge universal dels seus béns fos per al seu fill homònim, Berenguer, i després successivament per als seus altres fills Pere, Ramon, Francesc.⁵¹

Berenguer Ros, júnior, restava casat amb Elisenda, una germana de Pere Sescomes, i fruit d'aquest matrimoni només ens consta una filla de nom Eulàlia. Ell va ordenar testament el 30 d'abril de 1348, a Barcelona, indisposat ja en el llit de mort. L'heretatge universal havia de ser per al seu germà Ramon, i després suc-

cessivament per als seus altres dos germans, Pere i Constança a parts iguals.⁵² Mentre que ella ho va fer poques setmanes després, el 21 de juliol, trobant-se a Cardona. La tria de sepultura establia que, en el cas de morir aquí, fos sebollida al claustre de la canònica de Sant Vicenç del castell, en el lloc on eren enterrats els seus. I si moria a Barcelona, en el cementiri del convent dels Predicadors, a la fossa de la família del seu espòs. A la vegada que destinava 2.200 s.b. per a llegats i obres pietoses. En aquest sentit, assenyalava que si la seva mort s'esdevenia a Barcelona, es fundés una capellania o presbiterat sota l'advocació del Sant Esperit en l'església de Santa Maria del Mar, mentre que si ho feia a Cardona, aquesta s'hauria d'instituir en

EL CAPBREU DE LES RENDES DE SANTA MARIA DE TORRESCASSANA (ANY 1370)	
Tinents	Censos
Guillem Soler, del lloc de Santgrà	2 gallines, el que vulgui el senyor del blat batut en l'era, la sisena i el delme de la verema i de tots els esplets, el delme del safrà, bestiar i d'altres segons el costum
Pere de Piulats, del lloc de Santgrà	3 gallines, la sisena part i el delme de tots els esplets in aera, el delme del safrà, bestiar i d'altres
Ramon de Santgrà, del lloc de Santgrà	4 gallines, 1 punyera d'ordi, 2 punyeres de civada, 13 lliures de carn salada, 2 ½ quarteres de vi, 2 lliures de pa, la tasca pel solà de les Figueres i de la Closa, de camí a camí, la quarta dels esplets pel cap de terra de Roquetes i el camp de la Closa, el delme de la verema i de tots els esplets, el delme del safrà, bestiar i d'altres, i la quèstia
Guillem Cuca, del lloc de Santgrà	2 gallines, 2 lliures de pa, el delme i la tasca de tots els esplets
Bernat Bartomeu, del lloc de Santgrà	2 gallines, la setena i el delme de tots els esplets
els homes del mas de la Vall de Santgrà	el delme de tots els esplets
Guillem de Baruls, de la parròquia de Sant Joan de Bergús	4 sous, 1 gallina i el delme de tots els esplets pel mas Espiola
Esteve de Carabasses, del mas de Carabasses, del terme de Riner	2 gallines, la cinquena i el delme de tots els esplets
Pere de Pontarró, del mas Pontarró, del terme de Matamargó	4 punyeres de forment, 4 punyeres d'ordi, 4 punyeres de civada, 21 diners, mitja gallina, 1 ovel·la, la quarta part del delme de tots els esplets i la quèstia
Pere de Fornells, del mas de Fornells, de Matamargó	9 punyeres de forment, 9 punyeres d'ordi, 9 punyeres de civada, 1 sester de vi, 1 ovel·la, 2,5 sous, 1 gallina, la quarta part del delme de tots els esplets i la quèstia
Jaume de Lazars, de la Pobra de Duàrria, de Matamargó	3 diners
Ferrer de Lazars	3 diners
els habitants de la casa d'en Català, de Torrededea	el delme de tots els esplets
Jaume de Cererols, de Matamargó	la quarta part del delme de tots els esplets prout <i>assuetum est</i>
Arnau de la Creu	la quarta part del delme de tots els esplets per un tros de terra i vinya
els habitants del mas del Vilar, de Matamargó	la quarta part del delme de tots els esplets per un tros de terra anomenat La Coma
el mas Baruls, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de la Roca, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de la Serra, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de Balius <i>del camí en avall</i> , de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de Cimats, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de Gotsens, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
el mas de Vilalta, de Sant Joan de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
la Pobra del Pla de Bergús	la quarta part del delme de tots els esplets
<i>tot quant se té de Berguç, de torrent de Calderola enlà usque als Molas de Babaçola</i>	la quarta part del delme de tots els esplets

51 ACB, PA 3, 302.

52 ACB, PA 3, 302.

l'església de Sant Vicenç. L'heretatge universal era per a la seva única filla Eulàlia. I si aquesta moria havia de ser, successivament, a favor dels seus nebots Galceran, Agneta, i Elisabet, per aquest ordre.⁵³ Tots tres eren fills del seu difunt cunyat Pere Ros, que aleshores ja havia traspassat, sense que ens consti el seu testament.

Per últim, deu anys després, Ramon Ros ordenava el seu testament, també a Barcelona, el 21 de febrer de 1359. L'heretatge universal havia de ser per al seu fill Berenguer, i si aquest moria seria successivament per les seves filles i després d'aquestes per al seu nebot Galceran.⁵⁴ La mort de tots aquells que el precedien en l'ordre successori havia de suposar que Galceran esdevingués l'hereu universal de la seva família paterna, així com d'Elisenda Sescomes. Heretatge aquest darrer que incloïa els drets de la seva tieta sobre Santgrà i que havien estat ignorats pel seu nebot Joan Secomes a la venda efectuada en 1370.

Per dita raó, Galceran va recórrer davant la justícia aquesta compravenda. Atès la condició eclesiàstica de Romeu Grosset, ho va fer davant l'oficial del bisbe d'Urgell a Cardona, que no era un altre que Guillem de Prat, beneficiat de Santa Maria de Torrecassana. La primera sentència fallada data del 15 de juny de 1377 i donava la raó a Galceran en els seus drets sobre Santgrà, raó per la qual va prendre possessió de la quadra el 29 d'abril de 1379.

Per això mateix, Romeu Grosset va requerir de Joan Sescomes complir amb la corresponent clàusula de garantia i evicció inclosa en el contracte de compravenda de 1370, segons la qual havia promès mantenir i preservar la propietat venuda, i assumir les despeses necessàries, judicials i extra judicials, en cas que això no fos així, amb especial obligació de tots els seus béns. I si més no, la restitució íntegra del preu satisfet, més les altres despeses generades com ara el lluïsmo pagat al vescomte de Cardona.

La situació, però, s'havia d'enrevessar encara més amb la mort de Joan Sescomes, a Lleida, l'any 1376. Amb el seu traspàs, tots els seus béns restaven sota l'administració dels seus marmessors testamentaris, encapçalats per Guerau de Requesens, canonge i

prepòsit de la Seu de Lleida, i ardiaca de Benac. Romeu va reclamar els seus drets davant els marmessors amb altres dues causes judicials tramitades a Berga i Tarragona, i sengles resolucions contràries als seus interessos. L'any 1395, mossèn Grosset presentava una tercera demanda a Lleida, a la cúria de l'oficial del bisbe, Domènec d'Oso, batxiller en dret canònic i prepòsit, contra els marmessors del difunt Joan Sescomes de Barriach. Curiosament, ho feia a indicacions de Guerau de Requesens, aleshores esdevingut bisbe de Lleida, i després de que a l'any 1383 una part substancial del béns de la marmessoria Sescomes hagués estat adjudicada a favor de Galceran Ros, inclosos els castells i llocs de Sunyer, Alfés, Alcanó i Tabac. A la demanda cursada aleshores, mossèn Grosset exposava que les pèrdues generades per l'incompliment de la venda signada l'any 1370, més les costes judicials i extrajudicials generades pels tres plets anteriors, fins el punt d'haver tingut que endeutar-se mitjançant la creació i venda de dos censals morts, li havien suposat despeses que sumaven un import de 40.000 s.b.

Finalment, la sentència va ser llegida el dimarts 25 de febrer de 1399, en el palau episcopal de Lleida i a càrrec del jutge Bertran de Peus. La resolució obligava als marmessors del difunt Joan Sescomes de Barricah a restituir a Romeu Grosset els 10.100 s.b. del preu pagat per la meitat de la quadra de Santgrà, més els 200 florins pagats al comte de Cardona pel lluïsmo i altres que li corresponien sobre la mateixa, altres 15.552 s.b. relatius a les costes judicials i altres despeses i dietes sostingudes per mossèn Grosset per fer prevaldre els seus drets, altres 3.300 s.b. per les pensions satisfetes en un termini d'11 anys del censal mort de 300 s.b. de pensió anyal venut i consignat sobre els seus béns per a poder finançar els diversos plets, més tots els interessos generats des de que Galceran Ros va prendre possessió de la dita quadra amb data del 29 d'abril de 1379, això era, per espai de 20 anys. I, finalment, els 11.000 s.b. que corresponien als 22 anys que feia que mossèn Grosset no percebia les rendes i drets que li pertocaven sobre la meitat de la quadra a raó de 500 s.b. anyals.⁵⁵ Més

53 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 70/5, s.f.

54 ACB, PA 17, 84.

55 El 16 de març de 1394, Pere Gibert, mercader de la vila de Cardona, signava àpoca a favor de Ramon de Pontarró, teixidor de la mateixa vila, per l'import de 26 l.b. que corresponien a l'arrendament de les rendes de la quadra de Santgrà. ACB, C.17.1.4.1.

altres 1.000 s.b. que corresponien als 2 anys de litigi amb Galceran Ros en els que mossèn Grosset va li va haver de restituir les rendes de Santgrà, a raó de 500 s.b. anyals.⁵⁶

La suma total dels imports a pagar era de 43.252 s.b. Romeu Grosset veia, finalment, reconeguts els seus drets, tot i que a les acaballes de la seva vida. Havia de morir a Cardona, l'any 1403, amb testament ordenat el 22 d'abril. Com es va resoldre en els anys següents el pagament d'aquesta fortuna entre els seus hereus i els gestors de la marmessoria Sescomes supera en molt els límits d'aquest treball.

Entretant, havien passat moltes coses pel que feia a Santgrà. Galceran Ros havia mort l'any 1394, sense descendència, raó per la qual el seu heretatge va restar sota l'administració dels seus marmessors per espai de més d'una dècada.⁵⁷ Finalment, el 3 de novembre de 1403, a Barcelona i a mans del notari Francesc Llobet, Joan Sagristà, ciutadà de Barcelona i marmessor del difunt Galceran Ros venia a Joan Ros, ciutadà de Barcelona i cosí segon del finat, la meitat de Santgrà, juntament amb els masos del Pontarró i de Fornells, ambdós en el terme de Matamargó, i el de Carabasses, en el terme de Riner, amb totes les seves confrontacions i termes, i la meitat dels delmes, censos i altres drets que li pertanyien.⁵⁸

La compravenda de 1406: dels Ros als Gibert

Tres anys després, el 21 de gener de 1406, a Barcelona i a mans del notari Pere Brines, Joan Ros venia a Romeu Gibert, prevere resident en aquesta mateixa ciutat, que comprava com a persona laica i privada, la meitat del lloc i quadra de Santgrà, juntament amb els masos del Pontarró, Fornells i Carabasses, i la meitat

dels delmes, censos i altres drets que li pertanyien, pel preu de 8.800 s.b.⁵⁹

El nou senyor de la meitat de Santgrà era un dels quatre fills documentats de Ramon Gibert, sastre d'ofici, i Elisenda. Els seus germans eren Jaume Gibert (casat l'any 1399 amb Agnès, la filla del també sastre Joan Vidal), Francesca (casada amb el mercader Salvador Porter), i Pere Gibert. Les primeres notícies que tenim de Romeu són de la tardor de 1386 quan va obtenir la capellania i benefici de Sant Antoni Confessor, fundada a la parròquia de Sant Miquel de Cardona.⁶⁰ En el decurs de la dècada de 1390, ja el trobem residint a Barcelona. La documentació coetània ens diu que era el beneficiat de l'altar de Sant Joan i Santa Maria Magdalena fundat a l'església parroquial de Sant Miquel de Barcelona.⁶¹

Significativament, l'any 1394, Joan Gilibert, prevere, beneficiat de la capellania del Sant Esperit fundada a l'església de Sant Vicenç del castell de Cardona per la difunta Elisenda, vídua de Berenguer Ros, havia signat carta de procura a favor de Romeu Gibert per a exigir i percebre tots les rendes i drets corresponents al seu benefici.⁶² La designació és va fer a Barcelona, sota la indicació de que Romeu ja residia aleshores en aquesta ciutat, mesos després de la mort de Galceran Ros, circumstància que ens permet establir una relació amb els seus marmessors. Això ens permet entendre millor que l'any 1403, i en la mateixa data de la compravenda de Santgrà, Romeu també comprés a Joan Sagristà la casa que Galceran Ros tenia i posseïa en lliure i franc alou quan vivia en la vila de Cardona, en el carrer Major de Mercat, molt a prop de la plaça, per un preu de 110 l.b.⁶³

El 9 de març de 1406, Joan Ros signava carta de

56 ACL, LP-03498.

57 El dijous 9 de juliol de 1394, a Barcelona i a mans del notari Arnau Piquer, Margaridona, vídua del difunt Galceran Ros, com a posseïdora de tots els béns del seu difunt espòs per raó del seu dot i esponsalici, signava carta de procura a favor de Francesc Grau, porter reial i ciutadà de Barcelona, per a procedir amb l'inventari de tots els béns que el seu difunt marit tenia en questa ciutat i qualsevol altre lloc (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 50/4, fol. 88 r). El dijous 30 d'octubre de 1399, a Barcelona, el notari Arnau Piquer signava àpoca a favor de Joan Sagristà, ciutadà de Barcelona i marmessor subrogat en el testament del difunt Galceran Ros per l'import de les 38 l.b. que corresponien a la graduació feta dels creditors del finat (AHPB, 50/6, fol. 119 r).

58 AHPB, 78/1, fol. 9 r.

59 AHPB, 78/1, fol. 9 r.

60 BC, Batllia de Cardona, Bat Car 84/4, s.f.

61 AHPB, 78/1, fol 13 v.

62 AHPB, 50/4, fol. 81 v.

63 El 24 de març de 1404, Romeu Gibert, prevere de Barcelona oriünd de la vila de Cardona, reconeixia a favor de Romeu Satorra, de la dita vila, que havia comprada la dita casa en nom seu i amb els seus diners, i que per tant aquesta casa li pertanyia. APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.206.

procura a favor de Francesc Cardona i Pere Gibert, de la vila de Cardona, per a lliurar a mans de Romeu Gibert la possessió corporal de la meitat de la quadra de Santgrà i els altres tres masos venuts.⁶⁴ Finalment, el 29 de maig, Joan signava àpoca a favor de Romeu pels 8.800 s.b de preu pactat.⁶⁵ D'aquesta manera, Romeu Gibert es va fer amb la meitat de Santgrà, titularitat que mantenir en vida. En els anys següents, havia de retornar a residir a Cardona per regentar la rectoria de la parròquia veïna de Santa Maria d'Aguilar (Montmajor, Berguedà) i dues capellanies, una a l'altar de la Verge de l'església de Sant Vicenç del castell, i l'altra a la parroquial de Sant Miquel de la vila, on era el titular del benefici fundat a la capella i altar dels Sants Màrtirs per Agneta, filla de del difunt Francesc Savinya. A més a més, també va ser responsable de l'escrivania de l'oficial del bisbe d'Urgell a Cardona.

Els Saselva

La vida de Romeu Gibert es va perllongar fins a la dècada de 1430. Amb la seva mort, la titularitat sobre la meitat de Santgrà va esdevenir a mans del Romeu Saselva (1415-† 1487), mercader de la vila de Cardona, sense que sapiguem si va ser per raó d'heretatge, compravenda o qualsevol altre figura jurídica que expliqui la transmissió patrimonial de Santgrà, que hem de situar a finals de 1473 i primers mesos del següent. En aquest sentit, sabem que el 15 d'abril de 1474, Romeu requeria de Pere Ramon Martí, abat de Sant Vicenç i oficial del bisbe d'Urgell en la vila de Cardona, una còpia del capbreu redactat l'any 1370. Ho feia com a senyor de Santgrà juntament amb el beneficiat de Santa Maria de Torrecassana. Per això mateix, ambdós sol·licitaren del notari Ramon Camp l'escriptura pública del capbreu.⁶⁶

Romeu representava la tercera de generació d'una família dedicada al mercadeig de draps de llana i altres negocis diversos (compartien societat amb els Olivó). Nét de Felip Saselva i fill de Ramon Saselva, havia nascut fruit del segon matrimoni que el seu pare havia pactat l'any 1390 amb Sibil·la, la filla de Francesc Cervera.⁶⁷ D'aquest segon enllaç va nèixer també una filla, Angelina (que l'any 1405, acordava el seu casament amb un Olivó, els consocis en els negocis de la família).⁶⁸ El seu pare, però, havia estat esposat prèviament, amb Esclarmonda de Sala († 1381) i d'aquest primer enllaç havia nascut el seu primogènit i hereu, Ramon Saselva, júnior.

La vida de Romeu va restar a l'ombra del seu germanastre fins que, arran la seva mort, li va ser adjudicada la herència universal de tots els seus béns mitjançant sentència del comte Joan Ramon Folc I. La intervenció del seu senyor s'explica pel fet que l'heretatge incloïa els drets adquirits per Ramon Saselva sobre el mesuratge de la vila i terme de Cardona, i per les disputes esdevingudes amb la seva vídua.⁶⁹

Romeu restava casat amb Angelina, filla del mercader Pere de Molinussà, i van ser pares de tres filles Margarida, Càndia i Celedònia. Aquesta última es va maridar amb Pere Joan d'Ollers, mercader de Sant Llorenç de Morunys. I quan Romeu va morir l'any 1487, havia d'esdevenir la seva hereva universal amb una relació de béns que incloïa l'indivís sobre Santgrà. El fogatge fet l'any 1502 per administrar el donatiu atorgat pel ducat de Cardona al duc Joan Ramon Folc IV, es fa ressò d'aquesta realitat en relacionar les tres cases de la quadra,⁷⁰ així com la batllia exercida per Joan de Santgrà, "*batlle de la dita quadra per micer Olivó, qui és beneficiat de Toresquassana, i per la muller d'en Peiohan de Olles, qui és filla d'en Celva*".⁷¹

64 Pocs dies després, 19 de març, cedia a favor de Romeu les 8 l.b. 5 s.b. i altres drets que li corresponien sobre Pere Gibert, de la vila de Cardona, per raó d'un import major que havien percebut en nom seu sobre les rendes de la quadra de Santgrà, en el terme de Matamargó, i a la parròquia de Sant Joan de Bergús. AHPB, 78/1, fol. 25 v. i 64 v.-65 r.

65 AHPB, 78/1, fol. 69 r.

66 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.409.

67 ACB, C.17.1.4.2, s.f.

68 ACB, C.17.1.4.7, s.f.

69 Galera i Pedrosa, Andreu, "Sobre el dret de mesuratge a la vila i terme de Cardona (segles XIV-XV)", *Acta/Mediavelia*, 18 (1997), p. 9-23.

70 El fogatge de 1497 consigna, igualment, altres tres focs amb Bernat Cuca, Joan Santgrà i Antoni Soler. ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, General, núm. 2969, fol. CCCCLV r.

71 Planes i Albets, Ramon, "El fogatge del ducat de Cardona de 1502", *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 15, (1996), p. 341-390.

La vida de Celedònia es va perllongar fins la tardor de 1509, quan va ordenar testament a mans de mossèn Joan Casafont, prevere i notari de Sant Llorenç de Morunyus, per morir poc després. L'heretatge universal dels seus béns havia de ser per al seu marit, que aleshores residia a la ciutat de Barcelona. Una circumstància que, potser, s'hagi d'explicar pel fet que en aquesta primera dècada del segle XVI Pere Joan va regir la tresoreria del ducat de Cardona, a més d'arrendatari en aquesta mateixa demarcació jurisdiccional del dret de la bolla de plom i el segell de cera, una de les generalitats percebudes per la Diputació del General.⁷²

Interior de la nau i presbiteri de l'església de Santgrà (A. Pancorbo, 2021)

Els Rovira

Un cop vidu de Celedònia, Pere Joan va procedir a desfer-se dels béns heretats dels Saselva. Entre el gener i l'abril de 1512 venia totes les finques que posseïa a Cardona, inclosa la casa del carrer Major.⁷³ I el mateix havia de passar amb la senyoria de Santgrà, que havia ser comprada per Francesc Rovira, mercader de Cardona i que, a més a més, era el seu successor al capdavant de la tresoreria del ducat. El fogatge reial de 1515, ja inclou el traspàs de senyoria de la quadra amb el títol "*Sanct Gra d'en Francesch Rovira, de Cardona*" i una relació de 4 focs: Joan Santgrà, Pere Cuca, Andreu Fornells i Antoni Soler.⁷⁴

Un any després, Rafael Ferrer, canonge sagristà de Sant Vicenç del castell de Cardona, interposava demanda a la Cúria ducal contra Gabriel Baruls, home de la parròquia de Bergús i propietari útil del mas del Pontarró, situat en el terme de Matamargó. Reclamava les deu anualitats del cens de 6 s.b. que la sagristia havia de rebre cada any pel seus drets sobre aquest mas, mentre que el segon argumentava que no havia de pagar res, doncs el tenia en nom de Francesc Rovira, mercader de Cardona i aleshores senyor de la quadra de Santgrà de Matamargó. El 12 de desembre de 1516, el jutge ordinari del ducat, el doctor Gabriel Joan Pujol, va condemnar a en Baruls a pagar les anualitats

Detall del banc propi de la casa i família Fornells (A. Pancorbo, 2021)

endarrerides, o bé a abandonar el mas del Pontarró del qual n'era senyor eminent la sagristia.⁷⁵

Cloenda

Els Rovira havien de ser senyors de Santgrà juntament amb els beneficiats de la capellania de Santa Maria de Torrecassana durant tot el segle XVI. Les successives titularitats sobre la cosenyoria d'aquesta quadra ens han permès constatar com les antigues demarcacions jurisdiccionals associades al control i defensa del territori per part de la senyoria feudal van passar a partir dels segles XIII i XIV a mans de la nova "noblesa del diner". Això és, mercaders i altres homes de negocis esdevinguts hisendats i rendistes

72 L'any 1505, Andreu Graells, de la vila de Cardona, convenia sota pena de 500 s.b. amb Pere Joan d'Ollers, tresorer general del ducat i arrendatari del dret de bolla del plom i de la cera al mateix ducat, tenir taula i fer de col·lector d'aquest dret a la vila de Cardona, amb l'aval del seu fill Joan Graells, *contabularium suum*, Joan Ferrer, paraire, i Joan de Salavert, mercader, ambdós de Cardona. APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.279.

73 ACA, Notarials, Cardona, Ca-0517, s.f.

74 ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, Volums, General, núm. 2968, fol. CXXXI v.

75 APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 855.

benestants que van fer de la tinença d'aquestes unitats territorials tota una fita. Sense oblidar-nos del clergat enriquit que també van fixar la seva atenció sobre les mateixes, com hem pogut veure amb mossèn Romeu Grosset i Romeu Gibert. Més enllà de les rendes i altres drets inherents a la senyoria, la seva possessió suposava per aquests “nous rics” poder exercir la jurisdicció civil o ban sobre la terra i els homes i dones que l'habitaven i la conreaven a semblança del que ja havia fet en el passat l'antiga milícia feudal. A la vegada que es consumava un procés d'equiparació entre tots dos grups socials que tenia com a pedra angular la participació d'uns i altres a l'administració fiscal i jurisdiccional que els vescomtes, comtes i ducs de Cardona van fer del territori sotmès a la seva senyoria.

Apèndix documental

1370, 20 de gener, a Cardona, a mans de Pere Sator, prevere i notari

Els caps de casa de la quadra de Santgrà i d'altres masos dels termes de Matamargó, Riner i Bergús declaren davant els seus senyors els censos, rendes, delmes i altres prestacions amb els que restaven obligats.

Original: APSMV, Fons Sant Vicenç, ACC, núm. 1.409.

«*Noverint universi quod in presencia mei notarii et testium infrascriptorum, die et anno inferius annotatis et scriptis, Romeis Grosset, presbiter ville Cardone, constitutus personaliter in hospicio sito in platea ville Cardone, quod quondam fuit venerabilis Petri zes Comes et nunc est venerabilis Iohannis zes Comes de Barriach, civis Ilerde et heredis universalis dicti Petri quondam, ubi presentes erant Petrus de Piulats et Bernardus, eius filius, Barnardus Bartholomei, Guillelmus Soler et Raimundus Sancti Gueraldi, habitatores loci de Sancto Gueraldo, Petrus dez Pontarro et Petrus, eius gener, Petrus de Fornells, habitatores termini castris de Matamargo, et Stephanus de Carabaces, habitator termini castris de Rinerio, interrogavit medio iuramento dictos homines et quemlibet ipsorum de censibus, partibus expletorum, tasquis, decimis, questiis et aliis iuribus, redditibus et proventibus que prestabant et prestari et solvere tenebantur annuatim in perpetuo dicto Romeo Grosset et Guillelmo de Prato, capellano capelle Sancte Marie de Torrescaçana, eorum dominis naturalibus pro indiviso, que expressarunt et*

dixerunt verbotenus quilibet ipsorum per modum qui sequitur: primo facimus et prestamus ac prestare et solvere tenemur annuatim perpetuo ego Guillelmus Soler, loci Sancti Gueraldi, in quolibet festo Nativitatis Domini unum par gallinarum pulcrarum et recipiendarum de censu; item teneor solvere et dare dictis nostris dominis pro indiviso vel cui ipsi velint de blado batut in aera et de vendemia in vineis et omnibus expletis et fructibus que Deus dederit in terris sextam partem et decimum; item de safrano decimum integriter et decimum de bestiar et de omnibus aliis, prout assuetum est et continetur in instrumentis stablimenti mei mansi. Item Petrus de Piulats et Bernardus, eius filius, loci de Sancto Gueraldo, facimus et prestamus ac prestari et solvere tenemur predictis nostris dominis pro indiviso de censu tres gallinas in dicto festo; item de omnibus fructibus et expletorum partibus que Deus dederit in terris, possessionibus et vineis nostris sextam partem et decimum integriter in aera; item de safrano et de bestiar et de omnibus aliis decimum, prout consuetum est et continetur in instrumentis stablimenti nostri mansi. Item ego Raymundus Sancti Gueraldi, loci de Sancto Gueraldo, facio et presto et facere et prestare teneor annuatim perpetuo in dicto festo de censu quatuor gallinas, unam punyeram ordeï, duas punyerias de civada, tredecim libras carnis salse ad liberam coreram sive teneram, duo media quarteria vini, duas libras panis; item teneor facere et dare tasquam solani de les Figueres et de la Closa de via ad viam; item quartam partem omnium fructum et expletorum proveniendorum ex campo terre de Roquetas et ex campo de la Closa et decimum de omnibus expletis et fructibus proveniendis ex omnibus terris, possessionibus et vineis meis et decimum de safrano et de bestiar et de omnibus aliis, prout assuetum est et continetur in instrumentis stabelimenti mei mansi; item teneor dare et solvere questiam. Item facit et prestat et facere et solvere ac prestare tenetur Guillelmus Cuca, loci de Sancto Gueraldo, de censo annuatim perpetuo in dicto festo unum par gallinarum et duas libras panis; item decimum et tasquam de omnibus expletis et fructibus et aliis rebus, prout assuetum est et continetur in instrumentis. Item ego Bernardus Bartholomei, loci Sancti Gueraldi, facio, solvo et presto ac facere, solvere et prestare teneor annuatim perpetuo in dicto festo de censu unum par gallinarum pulcrarum et recipiendarum; item septimam partem et decimum de omnibus expletis et fructibus que Deus dederit in meis terris, vineis et possessionibus et decimum de omnibus aliis, prout consuetum est. Item habitantes et heredes mansi de la Vall Sancti Gueraldi faciunt et prestantur et facere et prestare tenentur decimum de omnibus expletis et

fructibus proveniendis ex terris, possessionibus et vineis dicti mansi et de omnibus aliis, prout consuetum est. Item facit et prestatur ac facere, solvere et prestare tenetur Guillelmus de Barulls, habitator parrochie Sancti Iohannis de Berguç, pro manso sito in dicto loco Sancti Gualdi vocato Spiyola et pro terris et possessionibus eiusdem de censu annuatim perpetuo in dicto festo quatuor solidos et unam gallinam, unum annum post alium, et decimum de omnibus expletis et fructibus proveniendis ex dictis terris et possessionibus. Item ego Stephanys de Carabaces, mansi vocati de Carabaces, termini castri de Rinerio, facio, presto et solvo ac facere et prestare et solvere teneor annuatim perpetuo in dicto festo de censu unum par gallinarum pulcrarum et recipiendarum; item quintam partem et decimum de omnibus expletis et fructibus proveniendis ex terris, possessionibus et vineis dicti mei mansi et de omnibus aliis decimum, prout consuetum est et continetur in instrumentis stablimenti factis de dicto meo manso. Item nos Petrus de Pontarro et Petrus, eius gener, facimus, solvemus et prestamus ac facere, solvere et prestare tenemur pro nostro manso dez Pontarro cum omnibus suis pertinenciis, sito infra terminos castri de Matamargo, de censu annuatim perpetuo quatuor punyerias frumenti et quatuor punyerias ordeï et quatuor punyerias de civada et viginti unum denarium Barchinone et mediam gallinam et unam ovem videntem de pulcris que habeamus una excepta unum annum post alium; item facit et prestat ac facere et prestare tenetur quartam partem decimi de omnibus expletis et fructibus proveniendis ex terris, vineis et possessionibus dicti mansi et de omnibus aliis, prout assuetum est, et questiam. Item ego Petrus de Fornells, mansi de Fornells, termini castri de Matamargo, facio, solvo, presto ac facere, solvere et prestare teneor annuatim perpetuo de censu pro dicto manso, terris et possessionibus et pertinenciis suis novem punyerias frumenti et novem punyerias ordeï et novem punyerias de civada et unum sextarium de vino et unam ovem videntem de pulcris que habeam excepta una michi de toto grege unum annum post alium; item annuatim perpetuo de censu duos solidos et sex denarios et unam gallinam pulcram et recipiendam; item quartam partem decimi de omnibus expletis et fructibus que Deus in terra dederit et de omnibus aliis, prout assuetum est, et questia. Item facit et facere et solvere tenetur annuatim perpetuo Iacobus de Lazars, de la Pobla de Durria, termini castri de Matamargo, de censu tres denarios. Item Ferrarius de Lazars de censu annuatim perpetuo tres denarios. Item facit et prestatur ac facere et prestare tenetur habitatoris in hospicio d'en Cathala, de Torrededia, decimum integriter de omnibus expletis et fructibus

provenietibus ex terris possessionibus et vineis ipsorum et de omnibus aliis, prout assuetum est. Item facit et facere et prestare tenetur Iacobus de Sererols, termini castri de Matamargo, quartam partem decimi et de omnibus aliis, prout assuetum est. Item Arnaldus de la Creu facit ac facere et prestare tenetur quartam partem decimi de omnibus expletis et fructibus proveniendis de quodam troceo terre et vinee. Item habitatores mansi de za Vilar, termini castri de Matamargo, faciunt et prestare tenentur quartam partem decimi de quodam troceo terre vocato La Coma. Item habitatores mansorum de Bayruls, de za Rocha, de la Serra e de Balius del camí avall e de Cimarts e de Gotsens et de Vilalta et de la Pobla del Pla de Berguç e tot quant se té de Berguç, de torrente de Calderola enlà usque als Molas de Rabaçola, faciunt et prestant et facere et prestare ac solvere tenentur annuatim perpetuo quartam partem totius decimi de omnibus fructibus et expletis proveniendis ex terris, possessionibus et vineis ipsorum, prout assuetum est. Quibus lectis omnibus supradictis hominibus dictus Romeus Grosset, dominus qui supra pro indiviso, interrogavit dictos Petrum de Piulats et Bernardum, eius filium, Bernardum Bartholomeum, Guillelmum Soler, Raymundum Sancti Gualdi, Petrum dez Pontarro, Petrum, eius generum, Petrum de Fornells et Stephanum de Carabaces si predicta erant vera et ipsi responderunt et dixerunt que sich. Et ut de predictis in posterum possit haberi prompta fides dictus Romeus Grosset ad comprobacionem iuris sui mandavit de eisdem sibi fieri et tradi presens publicum instrumentum per me notarium infrascriptum.

Que fuerunt acta in villa Cardone, die vicesima mensis ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo, presentibus venerabilis Raymundo de Vilalta, Guillelmo de Aquilario, Raymundo Martini, Francisco Cardona et Iacobo Cardona, de villa Cardone, et Petrus Cercos, scutifero venerabilis Iohannis zes Comes de Barriach, pro testibus ad premissa vocatis et assumptis».